

COLLBATÓ: UNA APROXIMACIÓ ALS FETS DE LA GUERRA CIVIL

ANTONI LARDÍN I OLIVER

Llicenciat en història contemporània per la UAB

La República (abril 1931-juliol 1936)

El marc socioeconòmic

Ayuntamiento de Collbató.

Población en 1930 de 542 habitantes.

Limita con los ayuntamientos de Monistrol de Montserrat, Marganell, Pierola, Bruch.

Dista de Barcelona 45 Km. y de Igualada 25 Km.

No tiene estación de ferrocarril ni telégrafo.

Tiene carretera vecinal que le une a la de Madrid a Francia por una parte de la población y por otra con la de Esparreguera a Monistrol de Montserrat. Posee también teléfono.

HIGIENE MUNICIPAL

Vías públicas. Plaza de la Constitución pequeña y sin jardines. Calles de Arriba, Salud, Amadeo Vives, Nueva, Buenavista, Colón, González Vilart, Montserrat, Postas y Font del Códol todas de un ancho poco más o menos de 6 a 8 mts. de firme común, exceptuando la de Montserrat situada en plena carretera de Madrid a Francia con firme asfáltico de una anchura de 18 mts. No existen jardines. Las aguas de abasto para la población y usos domésticos son únicamente pluviales recogidas al efecto en cisternas. Se está efectuando actualmente la captación de aguas potables.

Existen únicamente aguas residuales de las viviendas que son consumidas en pozos negros.

Lavaderos públicos no los hay.

Las excretas urbanas y domésticas se evacuan por procedimientos primitivos y son destinadas a abono agrícola.

Únicamente cuenta con un local de reunión. No hay teatros ni cines. **Tampoco** se encuentran en la localidad hoteles ni fondas, sólo una hospedería de escasa capacidad. Existe únicamente un café.

La vida es esencialmente agrícola constituyendo el cultivo de la vid, olivo y almendros.

Los vecinos de alimentan de verduras, legumbres, patatas, carne y tocino.... **No existen mercados.**

Existe un matadero municipal no contando de particulares. No hay fábricas de embutidos, harinas ni similares [...] **Industrias** una destinada a la fabricación de órganos [...]¹

litzat per l'inspector municipal de Sanitat l'any 1932, ens descriu la situació socioeconòmica en què es trobava la població en els anys trenta. De fet, quatre anys més tard les variacions que s'havien produït eren mínimes: hi hagué una petita davallada en el cens que comptabilitzà 504 habitants l'any 1936 (257 homes i 247 dones). El 57% de la població masculina es dedicava a l'agricultura, un 4% treballava de ferroviari i un altre 2% era xofer, mentre que la pràctica totalitat de la població femenina declarava que la seva activitat principal eren "sus labores".² Igualment, a través de la contribució industrial de l'any 1936 hem pogut establir que existien a la població tres botigues de queviures, tres carnisseries, dues tendes de begudes gasoses, dues fleques, dues cases d'hostes, dues tavernes, una tenda d'ultramarins, una carboneria, una vaqueria, una fusteria, una serralleria, un encarregat de recollir els residus i l'esmentada fàbrica d'orgues, ocupacions que sovint es combinaven amb el conreu de petites propietats agrícoles.

Un element important també era la distribució de la tinença de la terra. D'una banda, tots els agricultors posseïen una parcel·la de petites dimensions destinada a l'ús propi, però, a més, havien de conrear com a parcers o rabassaires les terres dels propietaris locals. De l'altra, dels vint màxims contribuents per rústega i pecuària, dotze eren forasters, destacant entre ells l'empresa La Agrícola Regional S. A. –propietat del monestir de Montserrat, que posseïa la totalitat dels boscos de la muntanya i d'altres parcel·les–, l'Estat i Joan Rogent Massó.³

El marc polític

Pel que fa a l'activitat política, l'única entitat existent abans de l'esclat de la guerra era el sindicat de treballadors del camp Unió de Rabassaires (UR), articulat al voltant del sindicat agrícola local. Les eleccions del 12 d'abril de 1931 facilitaren l'aparició de les ideologies d'esquerra, ja que a la candidatura "tradicional" –formada per grans contribuents agrícoles que ja havien estat regidors durant la Restauració o la Dictadura de Primo de Rivera– s'hi oposà una altra llista formada

Aquest fragment de l'informe sanitari de Collbató rea-

per gent més jove, amb oficis com ferroviari, xofer o parcer, defensora de les idees republicanes i novella en política, que resultà guanyadora en obtenir els cinc regidors de la majoria, per dos els seus adversaris –la minoria. La presa de possessió del nou ajuntament republicà tingué lloc la nit del 15 d'abril de 1931.⁴

El nou consistori inicià l'aplicació de l'ideari republicà i de les disposicions de les noves autoritats governatives: aprovà el projecte d'Estatut d'autonomia, s'inscrigué en la Federació Catalana de Municipis, fomentà la cultura amb l'organització de classes nocturnes per a adults a les escoles, adoptà el català en les seves sessions, es canviaren els noms dels carrers per d'altres de significació republicana o local, etc., tot dintre de la moderació i la legalitat.

Aquesta tasca, però, no va estar exempta de resistències per part dels qui fins aleshores havien ostentat el poder municipal i el control social: durant el mes de maig de 1931, el capellà juntament amb els regidors de la minoria feren campanya en contra del decret d'expulsió dels jesuïtes, i a més pretenien “[...] dificultar cuanto puedan la buena marcha de esta población y censurar vivamente la República [...]”.⁵ De fet, aquest conflicte amb la parròquia es mantingué al llarg de tot el mandat del primer govern municipal republicà i s'agregà amb la secularització del cementiri parroquial i la negativa del consistori a assistir corporativament a l'ofici religiós de Festa Major.

La transformació de la candidatura republicana en partit polític no es produí fins al 5 de desembre de 1933, quan per acta notarial es constituí el Grup d'Unió d'Esquerra Republicana de Collbató (ERC). Com a tal es presentà a les eleccions municipals del 14 de gener de 1934 i assolí novament la majoria davant la candidatura dretana del Grup d'Electors de Collbató, per 147 vots contra 127, i formà un nou consistori que fou destituït el 25 d'octubre de 1934 i substituït per una Junta Gestora fins al febrer de 1936.

L'arribada del Front Popular al poder municipal collbatoní portà un llast insalvable. En primer lloc cal dir que les eleccions no foren pas municipals sinó generals, és a dir, a Corts, les quals no havien de suposar un canvi en els governs municipals. En segon lloc, si bé la victòria fou per al Front Popular en l'àmbit estatal –per una escassa diferència de 100.000 vots–, això no es produí a Collbató ja que el dia 16 de febrer de 1936 votà el 73% de l'electorat (268 dels 367 possibles electors) i es produí un resultat d'empat: 134 vots per al Front d'Ordre i 134 vots per al Front Popular,⁶ la qual

cosa encara restava més autoritat als frontpopulistes per demanar la retirada del consistori dretà. Malgrat tot i seguint les disposicions de la Generalitat, el relleu es produí de manera pacífica la tarda del 17 de febrer, i l'endemà prengué possessió el nou consistori, però –i tercera qüestió per entendre els esdeveniments posteriors– no uns nous regidors sinó els qui havien estat escollits el 14 de gener de 1934 i destituïts el 25 d'octubre del mateix any.⁷

Fins a l'aixecament militar, el consistori reprengué algunes de les qüestions que havien estat aturades o anul·lades per la Junta Gestora, com la signatura del nou contracte de subministrament de llum o la inscripció a la Federació Catalana de Municipis, sense adoptar una actitud de revenja. Novament, però, l'acció municipal va estar marcada pels enfrontaments amb la parròquia i per la poca col·laboració dels regidors de la minoria dretana, que repetidament s'abstenien d'assistir als plens municipals, fet pel qual foren multats.⁸

La Guerra Civil (juliol 1936-gener 1939)

Cap a la guerra

L'aixecament militar es produí a Barcelona ciutat els dies 19 i 20 de juliol. A Collbató no es produí cap reacció oficial, ja que el mateix dia 19 hi hagué una reunió del consistori i l'acta no inclou cap referència a la qüestió. Però la població no es deslliurà de patir fets violents, que s'esdevingueren el dia 21 de juliol.

Segons un testimoni per a la Causa General⁹ –la identitat del qual ens és desconeguda–,

El día 21 de julio de 1936 por la mañana, se presentaron en la localidad con un coche cuatro individuos procedentes de Monistrol de Montserrat, los cuales entraron en la Iglesia parroquial y derrumbaron de los altares todas la imágenes, apoderándose de cuanto había en las cajitas de recaudación de limosnas. De entre ellos se sabe que había uno que se llama o llamaba Granado o Granados, sin que se conozcan más detalles del mismo ni su actual paradero o suerte.

El mismo día, por la tarde, se presentaron con un camión otros diez o doce hombres que vinieron de Esparreguera también con el mismo funesto propósito y sacaron o hicieron sacar a la calle las indicadas imágenes, ornamentos y otros varios efectos sagrados, saqueando también la casa rectoral haciendo horripilantes actos sacrílegos o de burla. Se supone que elementos del Comité local hicieron todo lo posible para que no se pegara fuego a la Iglesia, lo que se evitó, habiendo quedado el edificio casi

indemne, disponiéndose más tarde por los indicados elementos de la población se sacara cuanta madera o materia combustible había quedado, ignorándose cual o cuales fueron los que dispusieron u ordenaron eso. De estos efectos han sido recuperados algunos, aunque muy pocos. Los mismo individuos en aquella tarde, a pesar de haber asegurado a los elementos rojos de esta población que no lo harían, pues se cree que se interesaron para que se respetara, quemaron muy rápidamente la Capilla de Nuestra Señora de la Salud, quedando destruida la Santa Imagen y todos los ornamentos y demás efectos de culto, como también gran parte del edificio. De los ejecutores o culpables de tales desmanes no conoce el que esto declara el nombre ni paradero de ninguno y únicamente sabe que uno de ellos, ha sido ejecutado por la justicia por otros actos criminales que debió efectuar.

Que no sabe más que lo dicho, lo cual es verdad y se afirma y ratifica firmando con el señor Juez y conmigo, de que certifico.

El Comitè Local de Milícies Antifeixistes

Com a tot arreu, a Collbató també es formà un Comitè Local de Milícies Antifeixistes, que tingué una constitució doble. El Comitè que s'organitzà el 21 de juliol estigué format per dotze persones i dominat políticament per ERC, amb un fort component institucional ja que el presidia l'alcalde i comptava amb la participació de tres regidors de l'Ajuntament. Aquest fou un comitè d'urgència davant la manca d'entitats polítiques i sindicals a la població i per la incertesa i rapidesa dels esdeveniments, amb el qual, com hem vist, s'intentà controlar la situació.¹⁰ La feblesa organitzativa s'observa en el fet que les seves primeres accions anaven avalades amb la signatura del cap de les milícies del Bruc i els segells de la Unió General de Treballadors (UGT) del Bruc i/o de l'Ajuntament i del Sindicat Agrícola-UR de Collbató. No serà fins al mes d'agost que apareixeran documents amb els segells del PSUC, la CNT-FAI, la UGT local -agrupacions constituïdes per persones que en els anys anteriors estaven a ERC o a la UR- i del Comitè de Milícies de Collbató. La tasca municipal, però, impedí que els polítics i regidors republicans en portessin la direcció efectiva i aquesta recaigué en el cap de les milícies del Comitè, qui signava tots els salconduits, permisos, documents, etc., tot imprimint un caràcter més radical.¹¹

Aquesta dualitat es mantingué fins que el 31 d'agost el Comitè destituí el secretari de l'Ajuntament per faccions. El 6 de setembre, el Ple del consistori reunit en sessió ordinària protestà per la mesura.¹² L'endemà mateix es constituí un nou Comitè Local de Milícies

Antifeixistes integrat per tres membres de la UR, dos de la Confederació Nacional del Treball (CNT), dos de la UGT, un de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i un del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).¹³

La tasca realitzada pel Comitè fou intensa des del primer moment: organitzà unes milícies voluntàries -a les quals s'apuntaren vint-i-una persones-¹⁴ que s'encarregaren de la vigilància i defensa del terme municipal i de la instrucció militar de la població; procedí a la requisita dels vehicles, armes de foc i municions existents; atorgà salconduits, passis i permisos per al seu ús o per al transport d'aliments fora del terme municipal, i donà accés lliure al pou de Cal Galbany i al safareig de l'antiga rectoria perquè la gent hi pogués anar a buscar aigua o a rentar la roba.¹⁵

La repressió antifeixista

A banda de la crema de l'església, les accions contra les persones d'ideologia conservadora o que donaven suport al cop militar, continuà amb la confiscació d'edificis -en nom de l'interès públic o per anti-feixisme- i les represàlies econòmiques.

El Sindicat Agrícola confiscà la Vinya Nova, la finca i les terres de Can Dulcet,¹⁶ i alguns pagesos s'apropriaren de les terres que conreaven en règim de parceria o rabassa morta, per l'abandonament dels seus amos.¹⁷ També l'Ajuntament confiscà un edifici al número 4 del carrer de Colom, propietat de Joan Rogent i Massó, per obrar contra l'interès públic. La confiscació fou acordada el 5 de desembre de 1936 tot disposant que "[...] s'incauti la sala anomenada sala de baix; antiga sala d'espectacles propietat de Joan Rogent, la que fins ara servia com a dipòsit d'orgues procedents de la fabrica Nostra Dona de Montserrat com que en ella hi estan dipositats quatre orgues que representen un gros capital que molt bé podrien servir per fer intercanvis de mercaderies amb altres nacions, i als efectes de la conservació de les mateixes ja que el negoci ha romàs abandonat. l'incautació abarcarà l'edifici i orgues destinant-se un cop buida la sala a centre de protecció al treball, cooperativa i sala d'actes i festes del municipi".¹⁸ El 10 de gener de 1938 s'acordà deixar sense efecte la mesura i es tornà l'edifici al seu propietari.¹⁹

Però qui més es destacà en aquest aspecte fou el Comitè de Milícies, que confiscà:²⁰

◆ L'església, la casa rectoral i l'habitatge del capellà

a la plaça de la República (actual plaça de l'Església). L'església fou destinada a magatzem, la casa rectoral a casa de la vila i l'habitatge del capellà a habitacions.

◆ La casa i el cobert als números 21 i 22 del carrer de Pau Bertran, propietat de Joaquim Castelló Elies, sota l'acusació d'estar relacionat amb el feixisme. La casa fou convertida en el local social de la CNT i el cobert en cotxera.

◆ La casa, terres i jardí de Josep Nolla Badia al carrer de Francesc Macià, números 4 i 4 bis (l'actual casa del municipi), acusat de ser membre de la Lliga Catalana i d'amagar un facciós. Fou convertida en la seu central del PSUC-UGT, que es comprometé al seu manteniment i al pagament de la contribució, tot demanant-ne la propietat legal.

A més, el Comitè establí un impost de guerra que es recaptava exclusivament d'entre els terratinents i propietaris, als quals s'assignava una quantitat a pagar en funció de les seves propietats o posició social, diners que es destinaven al manteniment de les milícies i a altres necessitats.²¹ A banda d'aquest impost, hem localitzat una llista amb set noms acusats de ser "[...] significado elemento de derechas, propagar noticias falsas y amenazas", als quals s'imposà el pagament en metàl·lic d'entre 20.000 i 125.000 pessetes.²²

Malgrat aquests fets, no es produí cap detenció ni cap mort violenta entre els habitants de la població. L'única mort coneguda d'entre els qui donaven suport als sollevats fou la d'un veí que, "[...] detenido por las fuerzas rojas [...] que se llevaron consigo, y según noticias obtenidas por personas que con él anduvieron, recibieron malísimos tratos y tormentos, falleciendo el expresado vecino en la ciudad de Tarrasa, cuando ésta ya estaba liberada, a la que llegó procedente de la provincia de Gerona, donde pudo obtener la libertad y pasarse a la España Nacional, iendo en casa de sus parientes [sic] [...] muriendo al poco rato, sin haber podido prestar declaración [...]".²³

El govern municipal durant la guerra

Després de les circumstàncies difícils del cop d'estat, la primera remodelació del consistori es produí el mes d'agost de 1936, seguint una ordre de la Generalitat del 22 de juliol, que obligava a tots els governs municipals a estar formats únicament per membres del Front Popular. Així, es procedí a la destitució dels representants de la minoria de dretes i van ser nomenats nous regidors, un afiliat a ERC i un altre de

la CNT. Aquest consistori no pogué mantenir la seva autoritat ja que el poder real estava en mans del Comitè de Milícies, i durant aquest mandat es produí la màxima repressió antifeixista i la comentada destitució del secretari municipal.

El mes d'octubre, arran de la dissolució dels comitès de milícies i de l'entrada de la CNT i el POUM en el Govern de la Generalitat, es publicà un decret segons el qual les diferents formacions polítiques i sindicals havien de nomenar els regidors dels ajuntaments, repartint els llocs a ocupar en la mateixa proporció que ocupaven en el govern català. En conseqüència, l'anterior consistori dimití i es nomenaren els nous regidors: tres d'ERC, tres de la CNT-FAI, dos del PSUC-UGT i tres de la UR, i l'alcaldia fou per a ERC. L'Ajuntament, però, no quedà constituït legalment ja que segons la Junta de Seguretat Interior no guardava la proporció d'acord amb la importància que havien anat adquirint els diferents partits i sindicats. El 27 de gener de 1937 es formà un nou consistori amb tres membres d'ERC –que mantingué l'alcaldia–, tres de la CNT-FAI, dos del PSUC-UGT i un de la UR. Les regidories més importants en aquelles circumstàncies –Defensa, Finances i Proveïments– quedaren en mans d'anarquistes i comunistes.

Les tensions polítiques començaren a aparèixer i així, el 31 de març de 1937, els regidors del PSUC-UGT dimitiren del càrrec per desavinences amb la resta del consistori, i el partit nomenà dos nous regidors. En la seva presa de possessió començà l'ofensiva comunista que, d'altra banda, s'estava produint a tot el país: l'abril de 1937 els representants del PSUC-UGT exposen que "[...] la sindical que representen, tenint en compte que és la més nombrosa, exigeix que els siguin confiades les conselleries de Finances i Transports i Obres Públiques [...]", per bé que aquesta última "[...] és la que té menys importància, ells obligats pel sector que representen, exigeixen també que els sigui reconegut el dret a desempenyar-la [...]".²⁴ La resta de membres del consistori s'hi oposaren i els regidors comunistes es retiraren. Quinze dies més tard demanaren la regidoria de Treball, la qual els va ser concedida.

Els Fets de Maig de 1937 no comportaren cap canvi immediat en la composició política del consistori collbatoní, limitant-se a trametre una nota a la Generalitat felicitant-la per "[...] l'acabament de les hostilitats que tant dol han ocasionat a Catalunya, especialment a Barcelona fent vots perquè la lamentable lluita civil entre espanyols antifeixistes serveixi per a depurar els

rengles antifeixistes i fer més sòlida la unitat proletària”.²⁵ Tot i que implícitament hi ha una certa acceptació de les posicions que acusaven la CNT i el POUM d’espies feixistes, no es produí en el consistori cap reacció en contra dels regidors de la CNT–FAI, ans al contrari.

D’una banda, els comunistes collbatonins continuaren amb la seva ofensiva en contra del seu aliat polític, ja que es denuncià que el grup local d’ERC no estava legalment constituït –cosa que era certa– i més tard es denuncià que “[...] els segells oficials del municipi s’han donat casos que s’han estampat al peu de documents d’una manera ben poc seriosa i per persones que no ostentaven càrrec municipal de cap mena i àdhuc per aquestes portant els documents a signar particulars a casa de l’alcalde–president i efectuant-ho aquest sense la vènia del consistori, proposem que tots els segells timbres i altres marques que poden donar un valor oficial a qualsevol document estiguin sota la responsabilitat del company secretari que respondrà en el seu dia de l’ús que hagi pogut fer-se amb els mateixos i acceptarà les conseqüències que se’n derivin”.²⁶ A més, es presentà una altra proposició segons la qual “[...] recollint queixes dels veïns de la nostra localitat i vetllant en tot moment el nostre organisme per la puresa de l’administració municipal, venim a proposar que s’accepti un plaç màxim de vint dies perquè els companys que regenten les conselleries municipals donin compte detallat i meticulós de la seva situació econòmica i de la tasca desenvolupada fins a la data i manera com desenrotllen el seu comés”²⁷. El mes de juliol es legalitzà ERC i s’acceptaren les propostes dels comunistes.

D’altra banda, l’agost de 1937 dos regidors dimitiren per la seva incorporació a l’exèrcit. L’endemà es produí un nou ajustament de regidories i va ser en aquest moment quan aparegué una particularitat política: el consistori quedà format per tres afiliats a ERC, dos de la CNT–FAI, dos del PSUC–UGT i un de la UR, i fou escollit alcalde un dels representants anarquistes –d’afiliació faista–, gràcies a l’aliança entre PSUC, CNT i UR, que li donà cinc vots, en contra dels tres propis per a ERC. Aquesta aliança política anava a contracorrent dels esdeveniments que seguiren els Fets de Maig: el bandejament dels llocs de poder dels anarquistes i l’anorreament –per part dels comunistes i ERC– de l’obra revolucionària llibertària.

Diversos factors influïren que a Collbató es donés aquesta situació. Primer, el fet que la política local no es pot assimilar a la nacional, ja que en aquella inter-

venen més acusadament factors de caràcter personal o interessos particulars. Segon, que a Collbató no es va produir cap revolució: més enllà de les confiscacions no es van col·lectivitzar terres, no es subvertí el sistema social, polític o econòmic, i ni tan sols s’abolí la propietat privada. I tercer, que l’afiliació política i sindical estava molt més condicionada pel sector ideològic dominant en el lloc de treball que no pas pel pensament polític propi.

Tanmateix, aquest va ser un consistori més radical i compromès en la defensa de la República, ja que va ser en aquest moment quan s’adoptaren mesures contundents contra les famílies dels desertors de l’exèrcit republicà i els addictes a l’Alzamiento –se’ls retirà la cartilla de racionament i no se’ls concedí passis o permisos per desplaçar-se pel municipi– i quan s’imposaren multes als botiguers del poble que feien estraperlo o venien els productes a un preu més alt que el taxat, un d’ells afiliat a ERC local.²⁸

Un nou decret de la Generalitat d’octubre de 1937 fixant en tres el nombre de representants d’ERC, tres del PSUC–UGT, tres de la CNT–FAI i un de la UR, obligà a un nou reajustament de les regidories. A la sessió constitutiva sols acudiren els representants del PSUC, la CNT i la UR, i va ser reelegit l’alcalde anarquista per majoria absoluta. ERC presentà els seus nomenaments quatre dies més tard i aconseguí únicament una regidoria.

Els conflictes esclataren ara intensament i d’una manera definitiva. ERC i la UR iniciaren una campanya de desprestigi contra els regidors anarquistes i comunistes, acusant-los de ser els causants de les dificultats quotidianes a causa d’una mala gestió, ja que estaven més preocupats pels interessos particulars que pels municipals.²⁹ Els regidors acusats es retiraren, però no pogueren dimitir perquè formaven la majoria absoluta de la corporació. La crisi es resolgué el gener de 1938 amb la substitució del regidor de Proveïments –de la CNT– per un membre d’ERC.

Finalment, el juny de 1938 es formà un nou consistori dominat per ERC –que tornava a tenir l’alcaldia–, que va ser substituït per un comissari municipal des de l’octubre de 1938 fins al final de la guerra.

El final de la guerra i la repressió franquista

Avançant des d’Igualada per la carretera Nacional, les tropes franquistes el 23 de gener de 1939 ocuparen el barri de la Font del Còdol i l’endemà el nucli de

Collbató. La resistència fou dèbil tot i que alguns, com l'exalcalde faista, participaren en enfrontaments armats per la muntanya de Montserrat.³⁰ D'altres fugiren de la població tot destruint la documentació i els edificis que havien ocupat.³¹

Seguidament es desencadenà la repressió amb l'afusellament d'uns quants veïns del poble. A partir del testimoni d'informadors locals, els historiadors Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya han analitzat aquests afusellaments i segons ells:

Articles

A la vila de Collbató (Baix Llobregat) [...] una altra vegada regulars i tropes legionàries són acusades de participar en assassinats. Tanmateix, en aquest cas, sembla que hi hagué informadors locals que proporcionaren els noms de qui posteriorment serien afusellats sense judici previ [...]

El 24 de gener de 1939 desapareixen els veïns Francesc Jorba Cirera (Cal Xuquet), Antoni Cirera (Cal Xuquet) –ambdós pagesos– i Isidre Alenyà Pujol (Cal Butixut), 26 anys, solter, fuster. Trobaren la mort al cementiri de Castellvell i el Vilar, i van ser registrats l'any 1942. Els dos primers el 7 d'agost i el dia 28 l'altre.³²

I segueixen, Solé i Villarroya, citant el monjo benedictí Ricard M. Sans:

Però els fets foren encara més greus. El monjo benedictí Ricard M. Sans tracta dels fets del final de la guerra en aquell sector:

“Quan entraren els nacionals aquí a Collbató, se n'endugueren onze [...] els van a anar a matar a aquell cementiri que es veu passant per la via del nord, a Castellvell [...]”

D'aquests Antoni Claret i Antoni Font foren conduïts a Manresa per a diligències sumarials; la resta, certament, perdé la vida. Fins la dècada dels seixanta no es permeté als seus familiars treure'ls de la fossa on estaven dipositats per enterrar-los dignament. Mai no foren registrats. Eren: Agustí Llacuna (Ca l'Escajol), Esteve Bartrolí (La Fumada), Vicenç Gilbert (Cal Duran), Quimet Rovira i Soler i Salvador Albert i una altra víctima el nom de la qual no hem pogut conèixer.³³

Partint d'aquesta investigació, hem intentat trobar documentació per tal d'identificar-los correctament i conèixer la seva actuació durant la República i la guerra. Malauradament no hem pogut esbrinar qui va ser la víctima desconeguda.

Dels citats, hem localitzat referències sobre dues morts:

◆ **Joaquim Rovira Soler:** 34 anys. Casat. Ferroviari. Afiliat a la CNT. Membre del Comitè de Milícies Antifeixistes i regidor de Proveïments fins al gener de 1938. La seva mort ens és explicada a l'esborrany de l'informe d'orfes de guerra on consta que “[...] fue detenido y llevado junto con otros vecinos de la localidad por las fuerzas de limpieza y se sabe fueron hallados fusilados en Castellvell i el Vilar”.³⁴ El funcionari municipal encarregat de la tasca fou rigorós en la seva feina i recollí la veritat sobre la mort de Joaquim Rovira. El fet de parlar de “otros vecinos de la localidad”, dóna veracitat també a l'afusellament dels altres citats. En l'informe definitiu, però, per tal que es concedís la pensió a la viuda, consta com a “muerto en acción de guerra”.

◆ **Salvador Albert Tomàs:** 41 anys. Casat. Ferroviari. President del Sindicat Agrícola. Membre del grup d'ERC de Collbató. Membre de les milícies voluntàries locals. Membre del primer Comitè Local de Milícies Antifeixistes. D'ell també existeix una sol·licitud de pensió per a orfes de guerra. En el seu esborrany, redactat per la mateixa persona que l'anterior, s'indica que “[...] fue llevado por los rojos en su retirada de la localidad y apareció asesinado en Rellinars”³⁵ i el mateix consta en l'informe definitiu. La documentació es contradiu amb la informació aconseguida per Solé i Villarroya. El fet que sigui la mateixa persona qui redactà els esborranys i el respecte a la veritat mostrat en el primer cas, ens inclinen a pensar que aquesta és la versió autèntica dels fets. Malgrat tot, el redactat és força ambigu ja que, que fos “llevado por los rojos” no vol dir que ho fos contra la seva voluntat i tampoc no indica qui el va assassinar.

De la resta d'afusellats podem determinar el següent:

◆ **Isidre [Alenyà] Abeyà Pujol:** 26 anys. Fuster. Afiliat al PSUC-UGT. Membre del Comitè Local de Milícies Antifeixistes. Treballador de la fàbrica d'orgues.

◆ **Agustí Llacuna Subirana:** 56 anys. Pagès propietari. Membre del Comitè Local de Milícies Antifeixistes per la UR.

◆ **Esteve Bartrolí Rossell:** 59 anys. Pagès propietari. Membre del Comitè Local de Milícies Antifeixistes per la UR.

◆ **Vicenç [Gilbert] Gilbert Rovira:** 57 anys. Pagès propietari. Membre de les milícies voluntàries locals.

◆ **Francesc Jorba Cirera:** 67 anys. Llaurador

◆ **Antoni [Cirera] Jorba Cirera:** 60 anys. Llaurador.

El dia 26 de gener, el tinent coronel Jesús Velasco, cap de la Brigada de Cavalleria, nomenà el nou ajuntament local franquista, que quedà format per sis persones les quals totes havien estat extorsionades pel Comitè de Milícies, havien donat suport als partits de dreta, havien estat membres del consistori en l'època de la Restauració o de la Dictadura de Primo de Rivera, i un dels mossos desertors fou nomenat secretari.³⁶ Començà el desmuntatge de l'acció republicana: es retornaren les propietats confiscades, es retornà el cementiri a la parròquia i es retiraren tots els rètols en català i els noms dels carrers de significació republicana.

Però la repressió contra les persones defensores de la causa republicana no es va aturar amb els afusellaments, ja que pocs dies després es produïren noves detencions. El febrer de 1939 l'Ajuntament ordenà que compareguessin davant del comandant militar "[...] todos aquellos individuos que habían tomado parte en el ayuntamiento, comité, sindicatos o se habían distinguido por su actuación durante la dominación marxista y que estaban presentes en el pueblo".³⁷ Sorprenentment, moltes d'aquestes persones no havien fugit i acudiren a la crida. Foren:

◆ **Joan Ollé Pujol:** 46 anys. Xofer de professió.

Membre del grup local d'ERC. Alcalde de l'octubre de 1936 a l'agost de 1937. Regidor fins a l'octubre de 1938. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar. Se li concedí la llibertat condicional el 1941 però havia de restar a 250 km del seu lloc de residència.

◆ **Francesc Elies Mora:** 62 anys. Membre del grup local d'ERC. Regidor de 1931 a 1934 i del gener de 1937 a l'octubre de 1938. Membre de les milícies voluntàries locals. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar. Se li concedí la llibertat condicional el 1941.

◆ **Joan Soler Ventura:** 49 anys. Membre del grup local d'ERC. Regidor de 1931 a 1934 i del gener de 1937 a l'octubre de 1938. Membre de les milícies voluntàries locals. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar. Se li concedí la llibertat condicional el 1941.

◆ **Urbici Bacarissas Solé:** 39 anys. Afiliat a la Unió de Rabassaires. Membre de les milícies voluntàries locals. Regidor de l'octubre de 1936 al novembre de 1938. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar. Se li concedí la llibertat condicional el 1941.

◆ **Joan Claret Martí:** 46 anys. Regidor de juny a octubre de 1938. Condemnat a sis anys i un dia per auxili a la rebel·lió militar. Se li concedí la llibertat

Max Aub (esquerra) i André Malraux (dreta) en temps del rodatge de la pel·lícula Sierra de Teruel a Collbató (1938). Reproducció del llibre "Collbató, una visió fotogràfica".

condicional el 1941.

◆ **Antoni Font Insanta:** 45 anys. Membre de les milícies voluntàries locals.

◆ **Mateu Cortada Brunet:** 49 anys. Membre del grup local d'ERC. Alcalde del juny de 1938 a l'octubre de 1938.

◆ **Francesc Ibáñez Marsal:** 41 anys. President de la Unió de Rabassaires local. Membre de les milícies voluntàries locals. Regidor de l'octubre de 1936 al gener de 1937. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar.

◆ **Francesc Casanovas Solé:** 42 anys. Membre del grup local d'ERC. President del primer Comitè Local de Milícies Antifeixistes. Membre de les milícies voluntàries locals. Alcalde de l'abril de 1931 al gener de 1934 i del febrer de 1936 a l'octubre de 1936. Secretari de l'Ajuntament fins a l'octubre de 1938.

◆ **Joan Bros Tartera:** 41 anys. Membre del grup local d'ERC. Regidor de l'octubre de 1937 a l'octubre de 1938. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar.

◆ **Joaquim Llopart Salses:** 29 anys. Membre del primer Comitè Local de Milícies Antifeixistes. Membre de les milícies voluntàries locals. Condemnat a sis anys i un dia pel delictes de rebel·lió militar.

◆ **Lluís Casanovas Solà:** 26 anys.

◆ **Àngel Terra Belles:** 36 anys. Se li concedí la llibertat condicional el 1942.

Altres veïns van ser enviats a batallons disciplinaris de soldats de treballadors. Són els casos de Francesc Bonvehí Fosalva –que a més va estar en un camp de concentració–, Francesc Puig Delgado, Josep Sala Prat, Josep Ollé Matalonga i Manel Torres Ríos.

Finalment, el Nou Règim procedí a la depuració de tots els funcionaris existents a la població: a Jaume Rovira Berguedà –funcionari de correus– i a Teresa Pelegrí Miranda –mestra de nenes– se'ls obrí expedient de depuració sense poder saber-ne el resultat. El fet que en els anys immediatament posteriors no ocupessin els seus càrrecs fa pensar que van ser sancionats. A

Asunción Ribé Roca –funcionària sanitària– se li obrí procés depurador, però se li retornà el càrrec de farmacèutica titular.³⁸

El cas de Miquel Esteve Canudas, secretari municipal, és el que tenim més documentat ja que existeix l'expedient de depuració i la resposta de l'Ajuntament. Miquel Esteve fou secretari de l'Ajuntament de Collbató des de l'any 1909 fins al 31 d'agost de 1936, que fou destituït pel Comitè de Milícies. El mes de març de 1939, Miquel Esteve sol·licità la seva reincorporació al càrrec, petició que fou desestimada per “[...] tener antecedentes políticos y personales contrarios a la Causa Nacional y por lo tanto considerar su admisión como un obstáculo para el recto proceder de esta corporación y, finalmente, por no haber hecho la depuración correspondiente”.³⁹ Tres mesos més tard, el senyor Esteve trameté novament una sol·licitud responnent al qüestionari de la depuració, però novament fou rebutjada, aquest cop ja definitivament, amb la següent argumentació:

1a.- Por ser bien probada su ideología frente populista.

2a.- Por tener justificaciones de su propaganda y actuación a favor de los partidos de izquierdas y separatistas.

3a.- Por haber actuado de secretario al principio de la revolución roja (desde el 18 de julio de 1936 hasta el 31 de Agosto del mismo año, en cuyo periodo se efectuaron los mayores desmanes) mostrándose entusiasta como siempre por los causantes de la destrucción de España.

4a.- Por no ser de crédito el motivo por el cual dice fue sustituido (alegando que por haber votado a las derechas en las últimas elecciones), y tener la convicción de que fue por egoísmos particulares o por el sentido de desorden que caracteriza a los enemigos.

5a.- Por su actuación poco noble dentro de sus funciones, ya que son numerosas las personas que presentan denuncias de haber sido perjudicadas por no ser por él debidamente atendidas con intención de este fin, siendo todos de tendencia nacionalista, observándose una maliciosa diferencia de trato entre los partidos antagonicos.

Y última.- Por la antipatía que tiene creada por los motivos ya expuestos entre los vecinos del pueblo más adictos al Glorioso Movimiento Nacional y especialmente de los que constituyen el ayuntamiento o pueden constituirlo.⁴⁰

El càrrec de secretari municipal ja estava ocupat.

NOTES

¹ Informe de l'inspector municipal de Sanitat per a la Inspecció Provincial de Sanitat. Any 1932. Junta Municipal de Sanitat. Fons municipal (ACSFL)

² Padró municipal d'habitants. Any 1936. Fons Municipal (ACSFL)

³ Contribució rústega. Anys 1930-1936. Fons municipal (ACSFL)

⁴ "En el pueblo de Collbató a las nueve de la noche del día quince de abril de mil novecientos treinta y uno: Requerido el Secretario de este Ayuntamiento por la mayoría republicana elegida por la elección popular verificada el día doce del actual para que les hiciese entrega de la vara que ostenta el alcalde estando en función de su cargo, cuya entrega ha verificado en presencia del alguacil, cuya orden fue recibida del Excmo. Sr. Gobernador Civil de esta provincia para verificar dicha entrega. No habiendo más asuntos que tratar [...]". Acta municipal, 15.IV.1931. Fons municipal (ACSFL)

⁵ Acta municipal, 25.V.1931. Fons municipal (ACSFL)

⁶ VILANOVA, M. *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*. Barcelona: La Magrana-Fundació Jaume Bofill, 1985. Pàg. 317.

⁷ Els qui formaren el consistori foren, per les majories, Francesc Casanovas Solé -alcalde-, Josep Matalonga Morera, Ramon Mora Matalonga i Joan Bosch Bofarull (tots d'ERC), i per les minories, Pere Bacarissas Vidal i Jaume Jorba Estrada (del Grup d'Electors). Acta municipal, 18.VII.1936. Fons municipal (ACSFL)

⁸ Notificació de l'alcaldia de Collbató, 18.III.1936. Correspondència. Fons municipal (ACSFL)

⁹ Còpia sense signatura del testimoniatge tramès l'agost de 1943 per l'Ajuntament de Collbató com a resposta al requeriment de novembre de 1942 del fiscal instructor de la Causa General de Barcelona, Girona i Balears, de prendre declaració a "[...] la persona o personas [...] que por haber presenciado los hechos, o tener conocimiento de cómo estos se desarrollaron, o poseer antecedentes o datos acerca de los mismos, etc., puedan explicar con algún detalle cómo se verificó o desarrolló durante la época de la dominación roja en el pueblo de Collbató, el asalto, saqueo, destrucción e incendio de la Iglesia Parroquial y de la Capilla de la Virgen de la Salud [...]". Fons municipal (ACSFL)

¹⁰ Full mecanografiat sense data amb l'encapçalament "Seccions que componen el comitè antifeixista de Collbató i noms de llurs components". Fons municipal (ACSFL)

¹¹ Fulls manuscrits i mecanografiats. Fons municipal (ACSFL). Mentre que el dia 21 el Comitè o algun dels seus membres evità l'incendi i el saqueig de l'església parroquial, tots els documents amb data posterior declarant la confiscació de cases o concedint permisos i passis, porten la signatura del cap de les milícies.

¹² Acta municipal, 6.IX.1936. Fons municipal (ACSFL)

¹³ Full mecanografiat datat el set de setembre de 1936 amb l'encapçalament "Constitució del Comitè Antifeixista de Collbató". Fons municipal (ACSFL)

¹⁴ Fulls mecanografiats sense data amb la relació dels milicians voluntaris i la relació dels jornals de les milícies de Collbató. Fons municipal (ACSFL)

¹⁵ Durant aquells anys Collbató estava patint un problema de manca d'aigua: no hi havia cap font pública, no existia aigua canalitzada i l'única bassa municipal estava mig seca per la manca de pluges.

¹⁶ Fulls manuscrits datats el 22 de juliol i signats pel Sindicat Agrícola. Fons municipal (ACSFL)

¹⁷ Contribució rústega. Anys 1937-1938. Fons municipal (ACSFL)

¹⁸ Acta municipal, 5.XII.1936. Fons municipal (ACSFL)

¹⁹ Acta municipal, 10.I.1938. Fons municipal (ACSFL)

²⁰ Acta oficial de confiscació de la casa de Josep Nolla, 8.VIII.1936, i notificació oficial de l'Ajuntament de Collbató a la Generalitat de Catalunya sota l'epígraf "Relació de béns apropiats o intervinguts pertanyents a persones evidentment o presumptament incurses en responsabilitats per raó de llur concomitància amb el moviment subversiu", 31.I.1937. Fons Generalitat de Catalunya. Secció Guerra Civil (ANC)

²¹ Fulls mecanografiats sense data amb els encapçalaments "Relació del nou impost de guerra fet pel comitè antifeixista de Collbató", "Relació de les quantitats recaptades per al manteniment de les milícies antifeixistes de Collbató" i "Pressupost de guerra per al manteniment del comitè i demés necessitats del poble". Fons municipal (ACSFL)

²² Full manuscrit sense data i sense signatura. Fons municipal (ACSFL)

²³ Relaciones cumplimentadas para aportar datos a la Causa General de Barcelona y su provincia, 18.IX.1940. Fons municipal (ACSFL)

²⁴ Acta municipal, 10.IV.1937. Fons municipal (ACSFL)

²⁵ Acta municipal, 8.V.1937. Fons municipal (ACSFL)

²⁶ Acta municipal, 26.VI.1937. Fons municipal (ACSFL)

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Notificacions de l'Alcaldia, 27.IX.1937. Correspondència. Fons municipal (ACSFL)

²⁹ Acta municipal, 14.XII.1937. Fons municipal (ACSFL)

³⁰ El seu cos fou trobat a Sant Jeroni amb diversos trets, dies després de l'entrada de les tropes franquistes a Collbató. Fons municipal. Correspondència. (ACSFL)

³¹ A las Relaciones cumplimentadas para aportar datos a la Causa General de Barcelona y su provincia s'indica que: "Fue incendiada, al abandonar la población la horda roja, la casa número 4 de la calle Buenavista de esta población, y aunque sofocado seguidamente dicho incendio, no privó de que se destruyera casi la totalidad de los muebles y se causaran daños de consideración en el edificio". Fons municipal (ACSFL). La casa era propietat de Josep Nolla i havia estat confiscada pel PSUC local i convertida en seu del Comitè de Milícies primer i del partit després.

³² SOLÉ I SABATÉ, J. M.; VILLARROYA, J. "L'ocupació militar de Catalunya". Març 1938-febrer 1939. Barcelona: *L'Avenç*, 1987. Pàg. 98.

³³ SOLÉ I SABATÉ, J. M.; VILLARROYA, J. *Op. cit.* Pàg.98.

³⁴ Esborrany manuscrit de l'informe municipal per a la concessió de la pensió per a orfes de guerra sol·licitada per la vídua de Joaquim Rovira Soler. Fons municipal (ACSFL)

³⁵ Esborrany manuscrit de l'informe municipal per a la concessió de la pensió per a orfes de guerra sol·licitada per la vídua de Salvador Albert Tomàs. Fons municipal (ACSFL)

³⁶ Acta municipal, 26.I.1939. Fons municipal (ACSFL)

³⁷ Acta municipal, 8.II.1939. Fons municipal (ACSFL)

³⁸ De Jaume Rovira Bergadà i de Teresa Pelegrí Miranda sols hi ha la sol·licitud a l'Ajuntament de Collbató dels informes "político-sociales" corresponents. D'Asunción Ribé Roca, a més, existeix la resposta on es notifica la "[...] depuración sin sanción y se le da posesión de su cargo". Fons municipal. Correspondència. (ACSFL)

³⁹ Expedient de depuració de Miquel Esteve Canudas. Fons municipal (ACSFL)

⁴⁰ *Ibidem.*

APÈNDIX

Fons i arxius

ARXIU COMARCAL DE SANT FELIU DE LLOBREGAT (ACSFL)

Fons municipal de Collbató

- Llibres d'actes municipals (1931-1943)
- Contribucions (1931-1938)
- Jutjat de pau
- Correspondència municipal
- Junta Municipal de Sanitat
- Padrons d'habitants

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (ANC)

Arxiu de Salamanca. Secció Guerra Civil

- Fons de la Generalitat de Catalunya (Microfilms).

Bibliografia

SOLÉ I SABATÉ, J. M.; VILLARROYA, J. "L'ocupació mi-litar de Catalunya". Març 1938-febrer 1939. Barcelona: *L'Avenç*, 1987.

VILANOVA, M. *Atles electoral de Catalunya durant la Segona República*. Barcelona: La Magrana-Fundació Jaume Bofill, 1985.